

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 95 1974

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Bergmans identifikation med Rose därför att denna i likhet med Bergmans tidigare uppfattning om hustrun tvingas av släkten att överge sin ungdoms älskade för ett fördelaktigare gifte. En naturligare läsart tycks mig vara att den svikna men trogna Astrid ger en viss återspeglning av Bergmans syn på hustruns aktuella situation medan den nya synen på kärleken, som upplevelsen med Rose ger Sune, inkarnerar Bergmans förkladda summering av sin nya eros. En mera genomförd polemik skulle på denna punkt kräva en specialstudie och ligger alltså utanför denna kritiks rågångar.

När det gäller manuskripten till stumfilmerna är Linder än mera okänslig för de mediaspecifika krav denna genre ställer. Själva problematiken att översätta den dramatiska konflikten i beskrivbara gester, miner, aktioner samt att medelst miljöteckningens accessoarer ange symboliska övertoner har i Linders analys lämnats åt sidan. Här behandlas filmmanuskripten som en rent litterär produkt – en korsning mellan novellen och konstnarsagan. Därigenom har utan tvekan de eventuella förtjänster och misstag som Bergmans filmer äger kommit att bli ogripbara i framställningen. Det är dock värdefullt att Linder ägnat ett kapitel åt att beskriva den yttre ramen för filmarbetet samt dess konsekvenser för Bergmans livsföring.

Under den allt livligare metoddiskussionen som nya och krävande uppgifter inom litteraturvetenskapen har tvingat fram och som förts under de sista decennierna, har biografien inte alltid upplevts som ett engagerande tillvägagångssätt eller framställningsform. Delvis med orätt. Även om den biografiska formen oftast inte ger möjligheter till djupa innovativa grepp så ger den desto bättre möjlighet att för en bred och allmänorienterad publik sammanfatta och systematisera ett brett och rikt stoff på ett intresseväckande och överskådligt sätt. Ser man saken så – vilket kan vara naturligt – kan en del av den ovan framförda kritiken te sig väl akademisk. Ett annat – ofta uttalat – skäl är att genren är krävande på grund av dess rent litterära egenskaper. Vid sidan om en fördjupad psykologisk grundsyn vill man gärna framhålla att Erik Hjalmar Linder i sitt senaste verk fått en livligare rytmsivering av sin stil, en djävare bildrikedom och ett fridigare berättargemyt. Med risk att falla Linder i ämbetet vågar jag framföra den hypotesen att den person till vilken verket är dedicerat i viss mån här röjer sitt inflytande. Därmed må vara hur som helst men med den andra delen av sin stora Hjalmar Bergman-biografi har Linder gett svensk litteraturhistoria ett helpporträtt av denne geniale men svärfångade konstnär, som är är Bergman värdigt. Från att tidigt ha börjat skissa på en profilteckning har Linder nu gett porträttet skulpturala dimensioner, som associativt erinrar om Au-

gust Rodins Balzacskulptur – med måleriskt mjuk detaljutformning och med en helhet som äger resning.

Sverker R. Ek

Robert Donald Spector: *Pär Lagerkvist*. Twayne's World Authors Series. New York 1973.

Robert Donald Spector, professor i engelsk och komparativ litteratur vid Long Island University, New York, har arbetat med sin Lagerkvistmonografi i åtskilliga år, och den bär också prägeln av mognad och genomtänkthet. Till sin disposition skiljer den sig avsevärt från de i Norden utkomna arbetena om Lagerkvist. Det är en totalöversikt över den svenske diktarens verk, men begränsad till 175 ganska täta sidor. Huvudvikten är lagd på romanerna och novellererna, sannolikt av den orsaken att dessa är den mest översatta och lästa delen av hans författarskap, när det gäller den engelsk-talande världen.

Efter en tre sidors »Chronology» följer ett tretio sidors kapitel med rubriken »The Fabulist in Short Fiction». Intressant och givande är Sectors metod att gruppera verken efter nomenklatur av karaktäristisk anglosaxisk modell: »the fable, the short story, and the novella». Med »fables» avses då berättelser av utpräglat icke-realistisk karaktär, gärna med övernaturliga inslag: hit räknas t. ex. Den fordringsfulla gästen, Paradiset, Myten om människorna, Äventyret, På Osiris' väg och de antinazistiska satirerna i novellboken I den tiden 1935. I underavdelningen »Short Stories» berörs utom berättelserna från Kämpande ande 1930 även vissa, där övernaturliga inslag också förekommer men där novellkaraktären tycks förefalla Spector mera tydlig: de onda sägorna från 1924 Far och jag och Hissen som gick ner i helvete. Med »novella» slutligen avser Spector enligt amerikanskt bruk en berättelsetyp till vilken man ofta brukar räkna vissa av Thomas Manns berättelser, t. ex. Tonio Kröger och Döden i Venedig, dvs. en typ som till omfånget ligger mellan ett vanligt novellformat – låt oss säga från 20 till 75–100 sidor – och den egentliga romanen: hos Lagerkvist verk som Det eviga leendet, Gäst hos verkligheten, Sjalarnas maskerad och Bödeln, som senare blev dramatiserad.

Bortåt hundra sidor ägnar Spector åt romanerna, åt Dvärgen, Barabbas, Sibyllan, pilgrimstrilogien (Ahasverus död, Pilgrim på havet och Det heliga landet) samt Mariamne, där han som något helt givet betraktar Barabbas, Sibyllan och de tre pilgrimsromanerna som en sammanhängande helhet, en pentalogi. Därpå följer ett kort kapitel om Lagerkvists poesi och ett något längre om hans dramatik. I många fall ger Spector också estetiska värderingar av verken. De är företagna med var-

sam och förstående hand; i ett par fall kunde möjligen domen ha fallit strängare, men en förklaring till hans generositet på dessa punkter är ju perspektivet: att för en världspublik skriva ett pionjärarbete om en diktare från ett litet land som visserligen nått internationellt erkännande men ändå aldrig slagit igenom på bred front.

Spectors redovisning av litteraturen kring Lagerkvist är utomordentligt rik och nästan fullständig. Utom de svenska monografierna och uppsatserna och Gunnel Malmströms utmärkta monografi från 1970, *Menneskebjergtets verden*, jämte tre tidigare norska arbeten i bokform, tar han också upp en rad nyare tidskriftsuppsatser tryckta i USA: särskilt Thomas Buckmans Pär Lagerkvist and the Swedish Theatre samt Stylistic and Textual Changes in Modern Theatre, Everett Ellestads Pär Lagerkvist and Cubism, Walter Gustafsons Sibyllan and the Patterns of Lagerkvist's Works, Irene Scobbies Contrasting Characters in Barabbas, Roy Swansons Evil and Love in Lagerkvist's Crucifixion Cycle och Winston Weather's Pär Lagerkvist, a Critical Essay – ett flertal av dem publicerade i den amerikanska Scandinavian Studies.

Speciellt grundlig är, som förut framgått, analysen av de stora romanerna. En av de frågor som författaren allra mest djupträngande tar upp, är Lagerkvists användning av »point of view» i de olika arbetena, ett tacksamt ämne, där utredningen bl. a. visar hur oerhört »ambiguous», hur oklar och tvetydig, författaren är i sin synvinkel. Här träffar Spector ett uppenbart grundläggande drag i Lagerkvists berättarstil och kompletterar på ett intressant sätt Hans Granlids iakttagelser om naivismen och det obestämda i stilen i Gäst hos verkligheten.

I den tidigare litteraturen kring Lagerkvist har motsatsparen ande–natur och gott–ont utförligt behandlats, men Spector undersöker samma problematik vidare och belyser den inte minst i de senare verken på ett sätt som verkar övertygande. Tidigare har ofta försöken att tolka Lagerkvists bitvis ganska svårutredda livsfilosofi kunnat verka lite ansträngda, men Spector tar saken från ett mindre tillkrånglat perspektiv och lyckas också få fram den kontinuerliga dialog som pågår mellan olika röster i författarens inre, både från verk till verk och inom enskilda romaner, diktsamlingar och dramer. Han ställer också på ett givande sätt verken från fyrtio- och femtiotalen i relation till den samtida europeiska existentialismen.

Som jag uppfattar Spectors framställning av Lagerkvists livsåskådning, finns det inga väsentliga invändningar att göra. Något pressad kan han möjligen förefalla när han i sin estetiska karakteristik försöker aptera begreppet *kubism* inte

bara på de tidigare verken fram till 1920 utan också på de senare, överhuvud taget på hela produktionen, men han använder kanske här termen på ett något annorlunda sätt än vad som är brukligt hos oss: om man däremot i stället begagnar den mera övergripande beteckningen *expressionism*, förefaller bedömningen kanske mera naturlig för en svensk läsare.

En viktig sida av Lagerkvists författarskap är det politiska ställningstagandet i en rad verk, speciellt under trettioalet. Också denna får sin beskärda del i Spectors arbete, även om någon detalj fattas: sålunda behandlar han dikten *Mater dolorosa* i *Genius* 1937, som han betecknar såsom den vackraste i denna samling, utan att nämna dess samband med den kämpande och undergångsdömda spanska republiken. Likaså saknar jag en anspelning på den påfallande parallellen mellan huvudpersonens livsöde i *Sibyllan* och Lagerkvists egen upplevelse av sin diktarkallelse genom åren – detta motiv som Gunnar Tideström så träffande har undersökt i sin *Samlaren* uppsats 1959. Spector har dock inte försummat att uppge Tideströms analys i sin utmärkt rikhaltiga bibliografi. Kanske är hans återhållsamhet på denna punkt inspirerad av nykritisk metod; detta kan också gälla som ett försvar för att den dagspolitiska hänsyftningen inte nämnes i samband med *Mater dolorosa*.

Det strukturellt sett grundläggande drag i Lagerkvists diktning, som består i bruket av innebördsrika, ofta svävande symboler, kommer ganska väl till sin rätt i Spectors arbete, även om det givetvis är totalt omöjligt att uttömmande belysa dem alla på ett så pass begränsat utrymme. Lagerkvists symboler skulle vara värda en speciell monografi.

Forskningen kring vissa andra internationellt kända svenska författare, som Strindberg, har ju under senare år på ett påfallande sätt berikats av t. ex. amerikanska och franska kritiker. Lagerkvist har alltså nu också kommit i den internationella litteraturforskningens rampljus, först genom den tyska monografin av Otto Oberholzer 1958, så genom de norska undersökningarna, sedan genom den långa raden tidskriftsartiklar i USA, men också genom flera uppsatser på fransk och italiensk botten, nu slutligen genom denna kunniga analys, som – bredvid Gunnel Malmströms bok – kan räknas som det viktigaste översiktsarbetet.

Jöran Mjöberg

Eliot in His Time. Essays on the Occasion of the Fiftieth Anniversary of the Waste Land. Ed. A. Walton Litz. Princeton Univ. Press 1973.

Helen Williams: *T. S. Eliot: The Waste Land.* 2nd